

УДК 340.116

ІДЕНТИФІКАЦІЯ ПРАВОВОЇ СИСТЕМИ ПОЛЬЩІ З РОМАНО-ГЕРМАНСЬКИМ ТИПОМ ПРАВОВОЇ СИСТЕМИ: ТЕОРЕТИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ

Бондар Н.А., викладач
кафедри ДПД та українознавства
Сумський національний аграрний університет

Стаття присвячена особливостям виникнення, формування та розвитку правової системи Польщі та її ідентифікація з романо-германською правовою системою.

Ключові слова: *правова система, рецепція римського права, ідентифікація, романо-германська правова система.*

Статья посвящена особенностям возникновения, формирования и развития правовой системы Польши и ее идентификация с романо-германской правовой системой.

Ключевые слова: *правовая система, рецепция римского права, идентификация, романо-германская правовая система.*

Bondar N.A. IDENTIFICATION OF THE LEGAL SYSTEM OF POLAND WITH ROMANO-GERMANIC LEGAL SYSTEM: A THEORETICAL STUDY

The article is devoted to the peculiarities of the origin, formation and development of the legal system in Poland and its identification with the Roman-Germanic legal system.

Key words: *legal system, reception of Roman law, identification, Romano-Germanic legal system.*

Постановка проблеми. У трансформаційних змінах, які відбуваються не лише в Україні, а й у всьому світі, належність правової системи держави до конкретного типу правової системи – одне з найактуальніших питань, що постало перед суспільством XXI століття. Зближення та взаємодія правових систем вимагають упорядкування окремих структурних елементів останніх для стабільних відносин між державами. Глобалізаційні процеси передбачають розширення сфери взаємодії національних правових систем, зумовлених потребою більш тісних правових зв'язків між країнами та народами.

Сучасні політичні та міжнародні процеси характеризуються створенням та діяльністю наднаціональних структур, таких як Європейський Союз, Міжнародний валютний фонд, НАТО тощо.

У кожній країні зі сформованою державною організацією функціонує своє право, як прийнято вважати, національна правова система. Як свідчать історичні дані, кількість національних юридичних систем нітрохи не менше всіх існуючих в історії людства та існуючих нині державних утворень. Разом з тим різні в кожній країні правові системи одночасно характеризуються тим, що вони з'єднуються у загальновідомі об'єднання або групи, для яких характерні істотні риси єдності. Такі групи в області права отримали назву – сім'ї юридичних систем [1, с. 87].

За влучним висловом відомого компаративіста Р. Давіда, романо-германська правова сім'я є першою сім'єю, з якою ми зустрічаємося в сучасному світі [6, с. 23]. Історичні корені цієї правової системи сягають часів Римської імперії, але майже півтори тисячі років еволюції суттєво віддалили зазначену правову систему від римського права, змінилися не лише головні правові інститути, а й розуміння права взагалі. Досліджувана правова система відрізняється нормативним упорядкуван-

ням, а саме визнання нормативно-правового акту основним джерелом права, примату Конституції над іншими нормативними актами, ієрархічністю системи законодавства, наявністю високого ступеня кодифікації права; поділом права на приватне та публічне та диференціацією системи права на галузі, підгалузі та інститути права; абстрактним характером правової норми; сталими демократичними принципами права, закріпленістю та чіткістю юридичної техніки.

Отже, національні правові системи, які ми відносимо до романо-германської правової системи, є послідовниками римського права, вони є результатом його еволюції, але не є його точною копією, адже мають свої власні національні особливості.

Метою даної статті є розгляд питань, пов'язаних із особливостями виникнення, формування і розвитку правової системи Польщі та її ідентифікація з романо-германською правовою системою.

Стан дослідження. Слід зазначити, що в сучасній юридичній науці досліджували деякі питання із зазначеної проблематики наступні вітчизняні та зарубіжні науковці, зокрема: С. Алексєєв, А. Богоустов, Є. Гетьман, Р. Давид, А. Єгоров, Д. Кабат-Рудницка, І. Маринів, Д. Райски, О. Скакун, В. Ткаченко, Р. Тушиєв, В. Шаганенко та інші.

Виклад основного матеріалу. Кожна національна правова система держави має свої історичні особливості виникнення та існування, свою специфіку. Правова система Республіки Польщі не є виключенням, адже має багату та складну державно-правову історію. Визначення місця польської правової системи на правовій карті світу не викликає суперечок серед науковців щодо її належності до романо-германського типу. Зважаючи на те, що правова система Польщі відноситься до колишніх соціалістичних правових систем, потрібно погодитись з Бехрузом Х. щодо від-

ходу цих правових систем від соціалістичного минулого, хоча як і раніше, вони носять на собі відбиток ідеологізованої правової системи. Що стосується їх наближення до романо-германської правової сім'ї, то правові системи різних пострадянських держав рухаються в цьому напрямку різними дорогами, різними темпами, різними засобами. Якщо одні пострадянські держави вже зробили рішучі кроки і досягли конкретних результатів (держави Балтії, на нашу думку, і Польща теж), то інші, спираючись на свою самобутність, консервативніше просуваються в цьому напрямі (Росія, Білорусь та ін.). Ряд пострадянських держав, незважаючи на те, що вони заявили пріоритетними романо-германські правові цінності, залишаються під впливом менталітету, зумовленого специфікою східної цивілізації (держави Середньої Азії та Азербайджан) [2, с. 419].

До основних рис, які відрізняють романо-германську правову систему від інших правових систем можна віднести: 1) зв'язок з римським правом на основі цивільного права, його ідей та принципів, а також процес вивчення римського та канонічного права в європейських університетах; 2) домінування нормативно-правового акту як форми (джерела) права та визнання верховенства закону, ієрархічності нормативно-правових актів Конституції; 3) дихотомія права, тобто поділ системи права на дві підсистеми – публічне та приватне право; 4) диференціація системи права на галузі, підгалузі, інститути; 5) високий ступінь кодифікації права; 6) абстрактний характер норми права; 7) відносно самостійне існування цивільного і комерційного (торговельного) права; 8) наявність спеціальних органів конституційної юрисдикції; 9) наявність чіткої та ефективної юридичної техніки.

Зазначені основні риси не є вичерпними, але вони дають загальне уявлення про романо-германську правову систему та її особливості по відношенню до інших правових систем світу та дозволяють ідентифікувати правову систему Польщі.

Головною рисою романо-германської правової системи є його зв'язок з римським правом на основі цивільного права, його ідей та принципів, а також процес вивчення римського та канонічного права в європейських університетах. Серед всіх спільних цінностей, ідей та принципів почесне місце займає право, його механізми творення і застосування. Вплив римського права на сучасне право Європи є також одним з основних елементів європейської інтеграції. Традиція римського права виникла та закріпилася на європейському ґрунті завдяки збереженій писемній спадщині, а також впливу римської культури, які диктували освітні канони багатьом поколінням поспіль. Крім того, юридичні конструкції римського права відповідали національним правилам людського міркування [8, с. 191].

Польща не зазнала прямого впливу римського права, але воно мало істотний вплив на формування сучасної правової системи. Елементи канонічного та римського права починають проникати в цивільно-правовий устрій вже в XII–XIII ст. Рецепція римського

права на рівні правової системи здійснювалася декілька разів, як правило, через нормативно-правові акти інших держав. Особливість рецепції римського права полягає в тому, що воно зазнавало неодноразового опрацювання на рівні юридичної науки, зараз як університетський предмет римське право є постійною складовою юридичної освіти. Сформувавшись на ґрунті власного звичаєвого й римського приватного права, польське право не мало історичної можливості послідовно розвиватися в межах самостійної національної правової системи, а стало прикладом інтеграційного утворення на основі поєднання національного права та інших елементів, серед яких вагоме місце займає римське право.

Наступною рисою є домінування *нормативно-правового акту як форми (джерела) права та визнання верховенства закону*. Концепція джерел права викладена в багатьох статтях Конституції Республіки Польщі, але загальні норми зосереджені в розділі III, який має назву «Джерела права». Цей розділ регулює засади набуття юридичної сили окремих видів нормативно-правових актів; процедуру ратифікації міжнародних договорів, умови при яких держава може передати частину своїх суверенних прав міжнародним організаціям; коло питань, стосовно яких приймаються правові акти; коло осіб, які мають право приймати нормативно-правові акти; умови видання розпоряджень, постанов та місцевих норм.

Аналізуючи норми цього розділу можна визначити наступні принципи в системі джерел права: принцип примату Конституції по відношенню до інших видів нормативно-правових актів; принцип прямої дії норм Конституції Республіки Польщі; принцип ієрархічності системи джерел права. Нововведенням є розподіл на загальнообов'язкові та джерела внутрішнього законодавства. Ст. 87 Конституції Польщі визначає, джерела загальнообов'язкового права: Конституція, закони, ратифіковані міжнародні договори та розпорядження. Джерелами загальнообов'язкового права Польщі на території діяльності органів, які їх прийняли, є акти місцевого права.

Співвідношення права Європейського Союзу з національним правом Польщі, як і інших держав, які є членами Європейського Союзу, будується на чотирьох принципах: 1) верховенство по відношенню до національних систем права. Принцип означає, що в разі колізії між нормою національного права та права Європейського Союзу переважну силу має остання; 2) пряма дія, під якою розуміється безпосередня дія і обов'язковість норм права Європейського Союзу на всій території Європейського Союзу і відносно всіх суб'єктів права; 3) інтегрованість в національні системи права держав-членів. Принцип означає, що всі норми права Європейського Союзу автоматично інкорпуються в національні правові системи держав-членів; 4) юридична захищеність визначається як обов'язок забезпечення захисту норм права Європейського Союзу, покладається не тільки на судові органи Європейського союзу, а й на національ-

ні судові органи держав-членів. Відповідно в національну правову систему Польщі входять не тільки норми Конституції, законів і підзаконних актів Польщі, а й норми Європейського союзу, будучи одним з основних джерел польського права, що, на нашу думку, є відмінною рисою польського права [19].

Отже, аналізуючи Конституцію Республіки Польща стосовно джерел права можна зробити наступні висновки: по-перше, на нашу думку, проблемним є те, що наявний перелік джерел права не є вичерпним, адже сама наявність окремого розділу у Конституції Польщі передбачає кінцевий характер зазначених джерел; по-друге, Конституція Республіки Польщі потребує змін у контексті євроінтеграційних процесів, а саме: вступом Польщі до Європейського Союзу та врегулюванням питання співвідношення національного законодавства та законодавства Європейського Союзу.

У всіх країнах романо-германського типу визначається *розподіл права на приватне та публічне*. Для системи права досліджуваної сім'ї притаманний структурний дуалізм, а саме: розподіл усього нормативного масиву, що регулює суспільні відносини, на приватне і публічне право. Критерієм такого поділу є характер відносин, що виникають між суб'єктами, а точніше, між ким і з приводу чого складаються певні правовідносини. Коли ми говоримо про приватне право, то маємо на увазі, що в основі правового зв'язку лежить приватний інтерес особи (осіб). Коли ж торкаємося сфери публічного права, то маємо справу з суспільним інтересом, захисником якого є владний орган – держава або його певний представник [7, с. 27].

Публічне право і приватне право («публічне» і «приватне» у спеціальному юридичному змісті) є необхідні, органічні складові кожної національної юридичної системи, дві її головні, визначальні структури, що знаходяться в єдності. Разом з тим суть цієї ідеї полягає в тому, що відмінності між «світами» публічного права та приватного права настільки значні, що вони в межах даної країни можуть існувати і розвиватися незалежно один від одного. Історичний приклад тому є право Стародавнього Риму [1, с. 91].

Базовими галузями публічного права Польщі є конституційне, кримінальне, адміністративне, фінансове, міжнародне публічне право, а також кримінально-виконавче, адміністративно-процесуальне, кримінально-процесуальне, цивільно-процесуальне право тощо.

Сучасна концепція приватного права Республіки Польщі не змінює концепцію Стародавнього Риму, отже, до сфери приватного права відносять цивільне, сімейне та комерційне право.

У системі романо-германського права існує *диференціація системи права на галузі, підгалузі та інститути*. Треба відмітити, що специфіка ієрархічної природи структури права, як структури соціальної цілості, полягає в тому, що кожний закономірно наступний її більш вищий рівень охоплює у якості своєї структурованої частини попередній рівень даної структури, котрий у взаємозв'язку

з аналогічним по типу компонентами системи набуває риси і властивості, притаманні саме вищому рівню ієрархії. Зокрема норми права утворюють інститути (субінститути), із системи інститутів складається галузь права, а галузі формують систему права, котрою завершується його внутрішня диференціація та цілісність, що інституціоналізована в соціальній дійсності законодавством у якості основи організації та функціонування суспільного та державного життя, засобу регулювання, охорони, захисту суспільних відносин [12, с. 57].

Система права в Польщі також складається на основі диференціації на галузі та інститути права. В польській системі права за субординацією в правовому регулюванні виділяють галузі матеріального та процесуального права, за предметом і методом правового регулювання виділяють профілюючі, спеціальні та комплексні.

В. Шаганенко вважає, що система права країн романо-германської правової сім'ї – це багатогранне правове явище, яке сформувалося під впливом римського права і у своїй єдності логічно поєднує відповідні складові: норми, принципи, інститути та галузі права [20, с. 72]. Щодо принципів права важко погодитися, адже принципи права скоріше є характерною ознакою інституту, галузі та системи права у цілому, на основі яких відбувається функціонування останніх.

Отже, такий умовний поділ права на галузі, започаткований у класичному праві Римської імперії, виявився надзвичайно стійким і таким, що через століття залишився однією з найважливіших характеристик структурної побудови сучасного права [20, с. 73].

Історично склалося так, що право країн романо-германської правової сім'ї мають *високий ступінь кодифікації права*. На думку Франца Віакера, «кодифікація – це єдине у своєму роді творіння правової культури, яке тяжко здобувалося і важко захищалося на західному і середньоевропейському ґрунті та є характерним проявом європейського духу» [4]. Отже, кодифікація в історії правових систем зіграла позитивну роль: вона сприяла централізації розрізнених територій держави, подоланню правового партикуляризму, різноманітності звичаїв і традицій, які заважали юридичній практиці. Кодекси (або уложення) забезпечують повне і, по можливості, уточнене регулювання окремої галузі [17, с. 117]. Головною особливістю перших кодифікаційних актів було переплетіння релігійних та етичних норм. Для кодифікацій, які проводилися у Стародавньому Римі характерним є те, що в кодекси вміщувалися окремі імператорські конституції. Процес, техніка й теорія кодифікаційної діяльності стає підґрунтям для її проведення і в інших країнах континентальної правової системи. Після розпаду Римської імперії з'являється нове джерело кодифікації – звичай. Наступним етапом у становленні й розвитку цього процесу є кодифікація канонічного права, оскільки воно стає поширеним джерелом права в багатьох країнах Європи [5, с. 7].

Процес кодифікації в Польщі розпочався у XVI ст. У 1520 р. Сейм створив комісію з

відомих правників у складі 11 осіб для кодифікації судово-процесуального права. Кодекс отримав назву «Формула процесу», яка складалася з 111 статей та поділена була на 2 частини: перша містила нормативну основу ведення процесу, друга – процесуальні формули. У 1532 р. на краківському Сеймі створена ще одна комісія у складі 6 осіб. Вони мали завдання скласти проект кодифікації основних галузей права. Цей проект отримав назву «Коректура права», який складався з 929 статей, поділених на 5 книг: перша – джерела права державного та судового устрою; друга – процесуальне право; третя – сімейне та спадкове право; четверта – зобов'язальне та кримінальне право; п'ята – процесуальні формули. Але ця кодифікація так і не набула юридичної сили, адже Сейм її не затвердив [11, с. 105-106].

Майже всі основні галузі права в Польщі кодифіковані. До матеріального права відносять цивільний кодекс (Kodekscywilny – ustawazdnia 23 kwietnia 1964 r.), кримінально-фінансовий кодекс (Kodekskarnyskarbowy – ustawazdnia 10 września 1999 r.), кримінальний кодекс (Kodekskarny – ustawazdnia 6 czerwca 1997 r.), морський кодекс (Kodeksmorski – ustawazdnia 18 września 2001 r.), трудовий кодекс (Kodekspracy – ustawazdnia 26 czerwca 1974 r.), кодекс про сім'ю та опіку (Kodeksrodzinyopiekuńczy – ustawazdnia 25 lutego 1964 r.), кодекс комерційних товариств (Kodeksspyłekhandlowych – ustawazdnia 15 września 2000 r.), виборчий кодекс (Kodekswyborczy – ustawazdnia 5 stycznia 2011 r.), кодекс про злочин (Kodekswykroczeń – ustawazdnia 20 maja 1971 r.), митний кодекс (WspylnotowyKodeksCelny – rozporządzenie Rady (EWG) nr 2913/92 z dnia 12 października 1992 r.). Процесуальне право Польщі включає: кримінально-виконавчий кодекс (Kodekskarnywykonawczy – ustawazdnia 6 czerwca 1997 r.), адміністративно-процесуальний кодекс (Kodekspostępowaniaadministracyjnego – ustawazdnia 14 czerwca 1960 r.), цивільно-процесуальний кодекс (Kodekspostępowaniacywilnego – ustawazdnia 17 listopada 1964 r.), кримінально-процесуальний кодекс (Kodekspostępowaniakarnego – ustawazdnia 6 czerwca 1997 r.), кодекс відповідальності за проступки (Kodekspostępowania w sprawach wykroczenia – ustawazdnia 24 sierpnia 2001 r.).

З наведеного бачимо, що частина з них приймалися в різні історичні періоди та не завжди враховують особливості сучасного стану Польщі. У цілому сучасний процес кодифікації в Польщі передбачає творче переосмислення всього масиву нормативно-правових актів з метою удосконалення та зручності використання нормативних приписів.

¹ Документи Комісії, що складаються з метою стимулювати обговорення та розпочати процес консультацій на європейському рівні з конкретної тематики (такої, як соціальна політика, єдина валюта, телекомунікації тощо). Результатом таких консультацій згодом може стати публікація так званих «Білих книг», у яких висновки дебатів викладено у формі практичних пропозицій Комісії [словник, с. 37].

Для зазначеної правової системи притаманний *абстрактний характер норми права*. Беззаперечно, що основою системи права є норма права. Норма права – це загальнообов'язкове правило поведінки, яке встановлене законодавцем або уповноваженим органом [17, с. 89]. Норми права встановлюють загальні правила поведінки, виходячи з принципів і правових доктрин. Це відрізняє романо-германське право від англосаксонського, де норми права створюються переважно судами при вирішенні спірних питань щодо конкретних випадків [18, с. 50]. Отже, абстрактний характер полягає в загальному, без деталізації правилі поведінки. У всіх країнах, які відносяться до романо-германського типу, норма права має однакову тричленну структуру: гіпотеза, диспозиція та санкція.

Відносно самостійне існування цивільного і комерційного (торговельного) права – це ще одна особливість романо-германської правової системи. Цивільний кодекс Польщі був прийнятий 23 квітня 1964 р. Відповідно до статті 1 ЦК Польщі він регулює відносини між фізичними та юридичними особами. Польський цивільний кодекс побудовано за класичною пандектною системою.

Корінні зміни цивільного права Польщі, які супроводжувалися прийняттям нових нормативно-правових актів, багато з яких не були інтегровані в Цивільний кодекс, привели певною мірою до дисбалансу цивільно-правових відносин. Перед поляками постала дилема: або доопрацювати діючий цивільний кодекс, або прийняти новий. 22 квітня 2002 р. була створена спеціальна Кодифікаційна комісія при Міністерстві юстиції, склад якої регулярно змінювався відповідно до чотирирічного терміну. Наприкінці свого терміну в 2006 р. зазначена комісія опублікувала, так звану Зелена книгу¹, як оптимальне бачення Цивільного кодексу Республіки Польща. Цей документ вказує на загальний напрямок цивільно-правових реформ і підлягає відкритому обговоренню щодо здійснення останніх. І хоча формально рішення з цього питання ще не було прийнято, комісія проводить дослідження та підготовчі роботи, спрямовані на розробку нового цивільного кодексу, беручи до уваги необхідність гармонізації польського законодавства з європейськими нормами [15, с. 155]. Відповідно до Зеленої книги сімейне та комерційне право розглядається як частина цивільно-правових відносин, ідея об'єднання виникла на основі мети, яку ставить Європейський Союз перед державами, щодо створення загального ринку.

З 1 січня 2001р. набув юридичної чинності Закон від 15 вересня 2000 р. – Комерційний кодекс (Kodeksspyłekhandlowych, дослівно – кодекс товариств комерційних). Цей кодекс скасував попередній Торговий кодекс 1934 р. Новий кодекс врегульовує створення, організацію, функціонування, закриття, а також поділ та перетворення торгових товариств та їх види [22].

Щодо дуальності польського права існує дві точки зору: перша – заперечує [3], друга, навпаки, відносить Польщу до країн з дуальною системою права [13; 24]. Досліджуючи

це питання потрібно визначити предмет та відносини, які урегульовуються комерційним правом. Інститутами комерційного права в правових системах романо-германського типу вважаються морське право, право інтелектуальної власності, право забезпечення виконання зобов'язання, право власності, банківське право, зобов'язальне право, право банкрутства, право регулювання цінних паперів, право довірчого управління майном, право страхування, юридичні форми підприємницької діяльності та ін. [17, с. 102].

Дуалізм приватного права характеризується існуванням одночасно цивільного і торгового кодексів, відмінністю принципів правового регулювання цивільних та комерційних відносин і наявністю особливого порядку вирішення комерційних спорів [3, с. 289]. Аналізуючи законодавство Польщі у сфері комерційних відносин, можна зазначити, що ці відносини регулюються не лише Комерційним кодексом, а в першу чергу Цивільним, так як в останньому закріплені всі основні принципи (юридичної рівності сторін, свободи договору тощо), а також більша частина відносин врегульовується окремими нормативно-правовими актами. Відповідно до проекту Цивільного кодексу Польщі – Зеленої книги, торгове право буде розглядатись як особлива частина останнього.

Отже, можна зробити висновок що сучасна правова система Польщі буде відмовлятися від дуальності права та правове регулювання комерційних відносин буде включене до цивільного кодексу.

Ще однією особливістю є *наявність спеціальних органів конституційної юрисдикції*. В Польщі таку функцію виконує Конституційний трибунал (далі КТ). Правове регулювання КТ закріплене у Конституції Польщі від 2 квітня 1997 р. та Законом про Конституційний Трибунал від 1 серпня 1997 р.

Погоджуючись з думкою І. І. Мариніва, можна зробити наступний висновок, що з появою КТ в Республіці Польща відбувся поділ судової влади на два сегменти: судові органи, що входять до інстанційної системи на чолі з Верховним Судом, та «особливий суд» (Конституційний Трибунал), який у межах судової влади здійснює конституційний контроль (як особливий вид контролю), а також у частині вирішення спору щодо компетенції між центральними конституційними органами держави здійснює правосуддя (конституційне правосуддя), тобто приймає з ініціативи уповноважених на це органів як незалежний арбітр рішення у спірних правових ситуаціях, охороняючи тим самим право і Конституцію [10, с. 70].

Країнам цієї групи завжди притаманна *наявність чіткої та ефективної юридичної техніки*. Юридична техніка як правове явище виникло давно, але увійшло у систему правових категорій країн романо-германського права лише на рубежі XIX–XX ст. Юридична техніка являє собою систему засобів, правил, прийомів і способів створення компетентними органами найбільш доцільних за формою і досконаліх за структурою, змістом і викладом юридичних (нормативних та індивідуальних) актів [17, с. 163].

Правове врегулювання юридичної техніки в Республіці Польща закріплені Конституцією та Постановою Ради Міністрів від 20 червня 2002 р. «Основи законодавчої техніки». Зазначений нормативний акт має на меті забезпечення принципу прозорості правового тексту, а також є специфічним нормативно-правовим актом, адже він забезпечує дотримання принципу верховенства закону та встановлює вимоги до законодавчого процесу. Відповідно до рішень Конституційного Трибуналу принципи законодавчої техніки слід розглядати як «праксіологічний канон, який повинен дотримуватися законодавчим органом та забезпечувати верховенство закону» (рішення від 21 березня 2001 року, К 24/00) [14, с. 135].

Висновки. Належність кожної окремої країни до романо-германського типу правових систем історично обумовлена національними, правовими традиціями та культурним розвитком. Аналіз основних особливостей польського права дає підставу зробити висновок про належність правової системи Республіки Польщі до романо-германського типу. Сучасний період формування правової системи характеризується удосконаленням останньої та її гармонізацією з системою права ЄС.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Алексеев С. С. Линия права / С.С. Алексеев. – М.: Статут, 2006. – 461 с.
2. Бехруз Х. Порівняльне правознавство: [підручник] / Х. Бехруз. – Одеса: Фенікс, 2009. – 464 с.
3. Богоустов А. А. К вопросу о системе частного права Польши / А. А. Богоустов // Ученые записки Таврического национального университета им. В. И. Вернадского. – 2009. – № 1. – С. 289-293.
4. Виакер Ф. Зарождение, расцвет и кризис идеи кодификации; пер. с нем. О. А. Омельченко [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://law.edu.ru/doc/document.asp?docID=1136152>.
5. Гетьман С. А. Кодифікація законодавства України: поняття, особливості, види : автореф. дис. канд. юрид. наук: 12.00.01 / С. А. Гетьман; Харківський ун-т внутрішніх справ. – Х., 2010. – 20 с.
6. Давид Р., Жоффре-Спинози К. Основные правовые системы современности; пер. с фр. В. А. Туманова. – М.: Междунар. отношения, 1999. – 400 с.
7. Егоров А.В. Сравнительное правоведение: [учебно-методическое пособие] / А.В. Егоров. – Новополюцк, 2008. – 104 с.
8. Kabat-Rudnicka Danuta, Praworzynskie a europejskie tradycjaprawna / Danuta Kabat-Rudnicka // ZeszytyPrawnicze. – 2011. – UK sw 11.4. – s. 189 -207
9. Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r. [Электронный ресурс] – Режим доступа: <http://isap.sejm.gov.pl/DetailsServlet?id=WDU19970780483>.
10. Маринів І. І. Конституційний контроль у Республіці Польща: [монографія] / І. І. Маринів. – Х.: Право, 2013. – 160 с.
11. Maciejewski T. Historia ustrojui prawa sądownego Polski / Tadeusz Maciejewski. – Warszawa, 2008. – 470 s.
12. Погорелов С. В. Право як система (загально-теоретичний аспект) / С. В. Погорелов // Ученые записки Таврического Национального университета им. В. И. Вернадского. – 2008. – № 1. – С. 50-60.
13. Правовые системы стран мира: Энциклопедический справочник / Отв. ред. докт. юрид. наук, проф. А. Я. Сухарев. – М.: Издательство НОРМА, 2003. – 976 с.
14. Proces prawotwórczy w Świetle orzecznictwa Trybunału Konstytucyjnego. Wypowiedzi Trybunału Konstytucyjnego dotyczące zagadnień związanych procesem legislacyjnym. – Warszawa, 2012. – 254 s.

15. Rajski J. European Initiatives and Reform of Civil Law in Poland / Jerzy Rajski // JURIDICA INTERNATIONAL. – 2008. – XIV. – p. 151-155.
16. Rozporządzenie Prezesa Rady Ministrów z dnia 20 czerwca 2002 r. w sprawie «Zasad techniki prawodawczej» [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://isap.sejm.gov.pl/DetailsServlet?id=WDU20021000908>.
17. Скакун О. Ф. Общее сравнительное правоведение: Основные типы правовых систем мира / О. Ф. Скакун. – К., 2008. – 464 с.
18. Ткаченко В. Д. Порівняльне правознавство: [підручник] / В. Д. Ткаченко, С. П. Погребняк, Д. В. Лук'янов; за ред. В. Д. Ткаченка. – Х. : Право, 2003. – 274 с.
19. Тушиев Р. М. Основные источники казахстанского и польского права: сравнительно-правовой анализ [Електронний ресурс] / Р. М. Тушиев. – Режим доступу: http://www.gusnauka.com/1_NIO_2013/Pravo/8_124673.doc.htm.
20. Шаганенко В. П. Особливості системи права у романо-германській правовій сім'ї / В. П. Шаганенко // Порівняльно-аналітичне право. – 2013. – № 2. – с. 71-74.
21. Ustawaz dnia 23 kwietnia 1964 r. KODEKSCYWILNY [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://isap.sejm.gov.pl/DetailsServlet?id=WDU20140000121>.
22. Ustawaz dnia 15 wrzeŚnia 2000 r. Kodeks spółekhandlowych [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://isap.sejm.gov.pl/DetailsServlet?id=WDU20130001030>.
23. Ustawa z dnia 1 sierpnia 1997 r. o Trybunale Konstytucyjnym [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://isap.sejm.gov.pl/DetailsServlet?id=WDU19971020643>.